

Видається з 1976 року.
Виходив під назвами: «Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины», «Відродження», «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України», «Всесвітня література в сучасній школі». З липня 2013 р. – «Всесвітня література в школах України».

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 20008 – 980ВР від 25.06.2013 р.

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68829

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-
ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»**

Схвалено вченою радою
Інституту іноземної філології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

**Головний редактор
ТАМАРА ГРЕВЦЕВА**

Редакційна колегія:

КАТЕРИНА БИКОВА,
ЛЮДМИЛА ВОЗНЮК,
СВГЕНІЯ ВОЛОЩУК,
ВОЛОДИМИР ГЛАДИШЕВ,
СВДОКІЯ ГОЛОБОРОДЬКО,
ВОЛОДИМИР ГОНЧАРОВ,
ЛЮДМИЛА ДАВИДЮК,
ТАМАРА ДЕНИСОВА,
МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ,
ОЛЕНА ІСАЄВА,
ЖАННА КЛИМЕНКО,
ЮРІЙ КОВБАСЕНКО,
ЖАННА КОШКІНА,
ЮРІЙ КУЗНЕЦОВ,
ЛІДІЯ МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА,
ЛЕСЯ МІРОШНИЧЕНКО,
ДМИТРО НАЛИВАЙКО,
ОЛЬГА НІКОЛЕНКО,
НІНА ОЗЕРОВА,
ОЛЕКСАНДР ПРОНКЕВИЧ,
СВІТЛАНА САФАРЯН,
ОЛЬГА СУХОМЛИНСЬКА,
КАТЕРИНА ТАРАНІК-ТКАЧУК,
БОРИС ШАЛАГІНОВ,
НЕОНІЛА ШИНКАРУК,
ФЕЛІКС ШТЕЙНБУК

Методична рада:

СВІТЛАНА БАК,
РИТА ЄРОШЕНКО,
ЛІДІЯ ЗІНЕВИЧ,
ЛЮДМИЛА КОВАЛЬОВА,
ІРИНА КУЗЬМЕНЧУК,
ЛЮДМИЛА ЛИСАК,
ЛАРИСА МЕЛЬНИКОВА,
ЛЮДМИЛА ПАРАМОНОВА,
ОЛЕКСАНДР ПЕРВАК,
ЛЮДМИЛА ПУЛАТОВА,
ІРИНА РАДА,
ОЛЕНА РЕВНІВЦЕВА,
ОЛЬГА СУТУЛА,
ІРИНА ТРИГУБ,
НАТАЛІЯ ХИМЕРА,
ТЕТЯНА ЧЕРЕДНИК,
МАРИНА ЧУБАРОВА,
ВАЛЕНТИНА ЮРЧАК

Всесвітня Література

В ШКОЛАХ УКРАЇНИ
Щомісячний науково-методичний журнал

№ 9 (411). Вересень 2015

ЗМІСТ

НОВА ШКОЛА: ПРАКТИКА, ПРОБЛЕМИ

- ІСАЄВА Олена. Читання художньої літератури в сучасному світі: реальність чи утопія? 2
- Представляємо дипломантів Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2014»: Олена Пітерська**
- ПІТЕРСЬКА Олена. Формування культурологічної природи осмислення художнього твору учнями основної школи на уроках зарубіжної літератури 7
- ПІТЕРСЬКА Олена. Коли книжка оживає
Урок за романом К. Функе «Чорнильне серце» 12
- Зарубіжна література.
Програма для загальноосвітніх навчальних закладів.
5–9 класи (2012 р. зі змінами 2015 р.) 16

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД

- КЛИМЕНКО Жанна. Таємниця озера Світязь
Методичні рекомендації
до вивчення балади А. Міцкевича 29

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД: ЗАВТРА — НА УРОК

6 КЛАС

- ЖАЛАЙ Юлія. Виростимо на уроці «дерево мудрості»
Урок узагальнення знань за темою
«Байка у світовій літературі» 33

7 КЛАС

- ПЕРВАК Олександр, БОЯРШИНОВА Світлана,
СОРОЧИНСЬКА Тетяна. Орієнтовне планування
уроків зарубіжної літератури 36

РОСІЙСЬКА МОВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

- КОРСАКОВ Владимир. О видах проверки учебных достижений учащихся по русскому языку в 7 классе школ с украинским языком преподавания. (Третий год обучения) 59

На с. 1 обкладинки: мал. **Марії Булькевич**,
студентки Київської дитячої Академії мистецтв
(викладач Ю. Сороколетов)

ТАЄМНИЦЯ ОЗЕРА СВІТЯЗЬ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ БАЛАДИ А. МІЦКЕВИЧА

Жанна КЛИМЕНКО, доктор педагогічних наук, професор НПУ ім. М. П. Драгоманова

Балада А. Міцкевича «Світязь», вивчення якої вже стало традиційним у 7 класі, причаровує і своєю художньою красою, і захопливим сюжетом, і, звичайно ж, таємничістю, яка починається вже з самої назви твору. У багатьох українських читачів навіть не виникає запитання: **«Про яке ж легендарне озеро йдеться?»** Адрже вони автоматично асоціюють твір з природним дивом України – славнозвісним озером Світязь. Однак учням буде цікаво дізнатися, що насправді існує два озера з однаковою назвою, про які складено чимало переказів, легенд і повір'їв. Одне з них – найбільше прісноводне і найглибше озеро в Україні, мальовничий куточок нашої Батьківщини, розташований у Волинській області.

А неподалік від хутора Заосся, де народився А. Міцкевич, є ще одне таємниче озеро, назване Світязь (Світезь). У різні часи територія, на якій воно розташоване, належала різним державам: Великому князівству Литовському, Речі Посполитій, Російській імперії. Нині озеро називають перлиною Білорусі. За однією з легенд, за часів першого великого литовського князя Міндовга (XIII ст.) на місці озера стояло могутнє прекрасне місто Світязь, в якому правив шляхетний князь Туган. Якось, під час війни з російськими князями, Міндовг викликав світязьку дружину на допомогу в обороні Новогрудка. Туган, підкоряючись своєму обов'язкові, залишив місто на жінок (серед них була і його красуня дочка), старих і дітей. Тільки воїни полишили рідні домівки, як на місто напали вороги. Мешканці вирішили чинити опір, однак, не маючи можливості втримати місто, вони почали палити свої будинки. Дочка князя, яка вважала, що краще померти, ніж здатися ворогу, попросила в неба забрати людей живими. У цей момент місто провалилось в озеро, яке утворилось на його місці. А всі його мешканці перетворилися на білі квіти, прозвані в народі цар-зіллям. Вороги ж, які доторкались до цих дивовижних квітів, одразу вмирали [5].

Відомо, що А. Міцкевич часто бував в цих краях і знав не лише легенду, а й народне повір'я, згідно з яким на берегах озера з'являються водяні німфи, прозвані народом світязянками. Це повір'я лягло в основу ще однієї балади польського письменника, яка так і називається – «Світязянка».

На вивчення балади доцільно виділити два уроки.

Першому можна дати назву **«Таємниця озера Світязь»** (Адам Міцкевич. Балада «Світязь». Фантастичні елементи та особливості пейзажу).

Епіграфом слугуватимуть такі слова з балади:

*Що воно значить? І хто відгадає?
Хто ту безодню прогляне?
Різне про теє народ повідає,
Правди ж не знають селяни.
Адам Міцкевич. «Світязь»,
переклад Марії Пригари**

Мета уроку: дати короткі відомості про А. Міцкевича, допомогти учням осягти зміст балади «Світязь», повторити вивчене про пейзаж, звернути увагу на особливості пейзажу в баладі; розвивати мовлення, навички виразного читання, активізувати уяву й фантазію школярів; виховувати інтерес до історико-легендарного минулого.

Обладнання: літографія «Адам Міцкевич», Валентій Ванькович. «Адам Міцкевич на скелі Аюдаг (1827–1828)», фотографії пам'ятників Міцкевичу, озера Світязь, скульптури світязянки (автор – В. Теребун), репродукція картини «Світязь» польського художника Юліана Фалата.

Розпочати урок доцільно з **розповіді вчителя про А. Міцкевича** (за джерелами Г. Вервес. Адам Міцкевич. Життя і творчість (К. 1979). Міцкевич Адам (Зав'ялова А.) Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник (Тернопіль, 2006), М. Рильський. Статті про літературу (К., 1980).

Твори А. Міцкевича набули популярності в Україні з 20-х рр. XIX ст. Його творчість високо цінували Т. Шевченко, П. Грабовський,

*Далі цитується в цьому ж перекладі.

Леся Українка, М. Коцюбинський. І. Франко назвав Міцкевича «найбільшим поетом польської нації». М. Рильський писав про А. Міцкевича: «Однаково великий як поет епічний і ліричний, однаково великий на вершинах свого трагізму, в світлих долинах свого гумору, в грозових хмарах своєї сатири». Видатний українець Максим Рильський писав: «Багато породила польська земля славетних ічених - серед них, як маяк у століттях, височіє Коперник. Багато зробили діти польського народу в царині мистецтва, - назвемо тут ім'я Шопена, що з такою зворушливістю й глибиною, з такою грацією і вогнем віддзеркалив музикальну душу своєї вітчизни. Кращі твори літератури польської здавна ввійшли як дорожочинний внесок у світову скарбницю, і імена Словацького, Асника, Конопніцької, Ожешко, Пруса - я назвав лише декілька - славі й гідні слави. Але нема імені дорожчого для польського серця, нема імені польського письменника, більше любленого поза межами Польщі, як ім'я Міцкевича» [4, с. 426-427].

Поет присвятив йому вірша «Перед пам'ятником Міцкевичу», в якому є такі рядки:

Ти не як пам'ятник над нами
У голубій височині -
Ти з нами поруч, наш Адаме,
Ідеш в безсмертні наші дні.

Українською мовою його твори перекладали й переспівували І. Франко, Леся Українка, П. Тичина, В. Сосюра, М. Рильський, Л. Первомайський, М. Лукаш та інші. На тексти поезій видатного поляка писали музику М. Лисенко, Б. Лятошинський, Г. Майборода.

Міцкевич побував у багатьох містах України. Нині пам'ятники великому польському поету можна побачити у Львові, Одесі, Івано-Франківську, Трускавці, Дрогобичі. Два місяці він мандрував Кримом і був зачарований розкішною природою півострова, що відображено в написаному ним знаменитому циклі «Кримські сонети» («Алушта вночі», «Бахчисарай», «Аюдаг» та інші). У сонеті «Пілігрим» поет так описав кримську землю:

Країна розкоші прослалась підо мною,
Вгорі - блакить ясна, тут - лиця чарівні.
Переклад М. Рильського.

Наступна навчальна ситуація - **запис теми та епіграфа до уроку.**

Щоб заінтригувати учнів, учитель може поставити запитання: «Як ви думаєте, про яке

саме озеро розповідається в баладі А. Міцкевича?». Почувши передбачення семикласників, словесник розкаже їм про походження балади.

Продовженням навчальної діяльності буде **коментоване читання балади, а також бесіда за прочитаним.**

Зважаючи на те, що в сюжеті балади є багато несподіваних поворотів, доцільно використовувати прийом **читання з передбаченням**, поділивши баладу на частини. Учням буде цікаво перевірити відповідність своїх передбачень викладеному в художньому тексті.

1 частина - до слів «Правди ж не знають селяни».

Коментарі: баладу присвячено **Михайлові Верещаку** - брату коханої Міцкевича Марії Верещак; **Новоградок** - містечко, яке нині входить до складу Білорусі. Міцкевич народився на хуторі неподалік від цього містечка; **Плужини** - маєток, де проживав Михайло Верещак.

- Що таке пейзаж? Зачитайте опис озера Світязь. Які художні засоби допомагають нам уявити його?

- Словесно намалюйте картину, яку ви кликали у вашій уяві поетичні рядки.

- Чому це озеро водночас і вабить, і відштовхує? Підтвердіть відповідь цитатою.

- Про що, на ваш погляд, ітиметься далі?

2 частина - до слів «Хто б то повірив у світі!»

Коментарі: **ксьондз** - католицький священник у Польщі; **Цирин** - містечко поблизу Новоградка.

- Про що розповідається в цій частині балади?

- Спробуйте відгадати, кого або що витягли рибалки?

3 частина - до слів «Давне повіда минуле».

Коментарі: **яскиня** - печера.

- Поміркуйте, яка таємниця може бути пов'язана з озером? Чому ви так думаєте?

Уважні слухачі можуть здогадатися, що таємниця пов'язана з боєм, із загибеллю жінок, саме на це є натяк в експозиції балади:

Часом пори там почувеш нічної
Поклики й грім під водою ...

4 частина - до слів «Я буду вам обронцем!»

Коментарі: **аїр** - трав'яниста рослина з довгими, схожими на мечі листками, яка росте в ріках і ставках біля березів. **Купава** - водяна лілія, латаття. **Литва** - одна із складових частин давньої Речі Посполитої, вітчизна Міцкевича. Власне Міцкевич жив у Білорусі, що в XIII-XIV ст. була захоплена литовськими князями. **Мендог** - князь Литви (Міндовг), який правив у XIII ст. і об'єднав литовські племена. **На помалу** - на знущання. **Шанці** - окопи.

- Про що розповіла русалка?

5 частина - до кінця твору.

Коментар: **цнота** - тут: добродетель.

- Як поводяться жінки під час напалу ворогів? Підтвердіть відповідь цитатами.

- Яке диво сталося з містом Світязь і його мешканцями?

- Чи зрозуміли ви, ким була «дивна істота», яка розповіла про таємницю Світязя?

На завершення роботи на уроці доцільно провести **підсумкову бесіду:**

- Яке враження справила на вас балада?

- У чому полягає таємниця озера Світязь?

- Чи можна цей твір назвати фантастичним? Обґрунтуйте відповідь.

- Яку ілюстрацію до балади ви намалювали б?

Домашнє завдання. Підготувати переказ статті підручника про А. Міцкевича, визначити спільне в баладах «Вересовий трюнок» і «Світязь»², намалювати ілюстрації до балади «Світязь».

Тема другого уроку: Вибір жінок Світязя (Уславлення патріотизму в баладі).

Вбиймо себе, бо загибель вже близько.

Смерть від ганьби урятує!

Адам Міцкевич. «Світязь»

Людина не вічна на цій землі. А діла, які вона

залишає по собі, - ото корінь життя людського...

Іван Цюпа³

Мета: розкрити ідейно-тематичну сутність балади «Світязь», звернути увагу на її художні особливості, повторити вивчене про сюжет, композицію твору, з'ясувати роль експозиції, пейзажу в баладі; розвивати навички визначення елементів сюжету та композиції, порівняння творів; формувати уявлення про героїзм і патріотизм.

Обладнання: малюнки учнів, кадри з мультфільму «Загублене місто Світязь» (реж. К. Полак).

Першими навчальними ситуаціями можуть бути **переказ статті підручника про А. Міцкевича та запис теми уроку.**

Далі - **евристична бесіда за баладою:**

- Поміркуйте, чому вшановано цар-зілля.

- Якими ви уявляєте жінок-захисниць міста Світязь?

- Який вибір вони могли б зробити в описаній ситуації?

- Чим пояснюється їхня готовність добровільно прийняти смерть? Що вони вважають за ганьбу? Чи можна назвати їх патріотками? Як ви оцінюєте це рішення?

- Знайдіть опис білих купав, що на них перетворилися жінки. Якими художніми засобами виражено їх красу?

- Чому народна фантазія перетворила жінок на квіти? Як ви гадаєте, символом чого є білі купави, прозвані в народі «цар-зіллям»?

Важливо наголосити на тому, що квіти - це не лише вічна пам'ять про героїзм світязян, а й символ сили патріотизму як вічного духовного оберегу народу. Привести учнів до розуміння цього допоможе звернення уваги на такий сюжетний хід:

Хто лиш сягнув там рукою у воду,

Вирвав вологі стеблини.

Раптом, хворобою вбитий страшною,

Згинув тієї ж хвилини.

Як зазначає Б. Гдовська, у перекладі балади М. Пригара «використовує метафору «цар-зілля», підкреслюючи думку про те, що прагнення до свободи - найбільша і найчарівніша сила, що живе в народі. Вона здатна відроджувати народ попри смерть і нещастя, давати снагу жити новим життям, позбавленим «нечисті» (тобто гноблення)» [2, с. 46].

На цьому уроці також доцільно провести **дослідницьку роботу над осмисленням сюжету і композиції твору.** З цією ме-

²Баладу «Світязь» можна вивчати після балади «Вересовий трюнок». Якщо твори розглядатимуться в зазначеному програмами порядку, порівняння двох балад доцільно провести на уроці за твором Р. Л. Стівенсона.

³Епіграф можна не записувати разом із темою, а в ході уроку запропонувати учням вибрати його.

тою варто, актуалізувавши знання учнів про сюжет і композицію, спрямувати їх на **вирішення проблемного завдання**: визначити особливості сюжету та композиції балади:

– Визначте сюжетні елементи твору. Яку роль виконує експозиція, позасюжетні елементи?

– На які дві частини можна поділити баладу?

(I. Таємниця озера Світязь. II. Розкриття таємниці).

– Від чийого імені ведеться оповідь у творі?

– Як у баладі побудовано оповідь: у хронологічній послідовності чи з порушенням її?

У разі, якщо раніше вивчається твір Р. Стівенсона, можна запропонувати порівняння балад «Вересовий трунок» і «Світязь».

Звертається увага на такі моменти:

1. **Ідейно-тематична близькість.** Теми – нескореність піктів і мешканців Світязя. Ідея – оспівування патріотизму, волелюбності та мужності людей, які не підкоряються загарбникам.

2. **Схожість сюжетів,** в основі яких – історико-легендарні події, а саме сторінки боротьби за незалежність народів.

3. **Подібність образів.** І останніх піктів, і жінок Світязя показано в переломний момент їхньої долі, коли життя ставить їх перед важливим вибором. У цій ситуації персонажі Стівенсона і Міцкевича поведуться однаково: вони протестують проти неволі, кидають виклик ворогові, у трагічних життєвих обставинах виявляють себе сильними особистостями.

Щоб увиразнити ідею діалогу мистецтв, доцільно запропонувати класу **повідомлення заздалегідь підготовленого учня про екранізацію твору**:

У 2010 р. за мотивами балади Міцкевича був знятий мультфільм «Загублене місто Світязь» (реж. К. Полак, Польща, Канада, Данія, Франція, Швейцарія, 2010). Цікаво, що його створено за допомогою 3D-анімації, а також із використанням традиційної техніки масляного живопису. Фільм перемагав на багатьох міжнародних фестивалях. Режисер фільму зазначив, що хотів уникнути політичної складової твору: «Йдеться не про Русь і Литву, а про сутичку між Добром і Злом. Я в першу чергу намагався передати емоції, які відчував, уперше читаючи баладу» [6].

Підсумкова бесіда за твором може ґрунтуватися на таких запитаннях і завданнях:

– Прокоментуйте слова І. Цюпи. Як вони перегукуються зі змістом балади? Чи можна було б їх обрати епіграфом до уроку?

⁴М. Рильський про Міцкевича.

– Які рядки з балади можуть слугувати епіграфом до уроку?

• Запис епіграфів.

– Про яку таємницю озера Світязь ви дізнались завдяки баладі?

– Доведіть, що балада «Світязь» написана на основі фольклорного твору.

– Які ознаки балади спостерігаємо у творі А. Міцкевича?

– Чим балада, написана польським автором ще в XIV столітті, може бути цінною для сучасного українця?

Завершуючи урок, важливо підвести учнів до думки про ідейно-тематичну силу балади, яка дає наснагу всім, хто сповідує гуманістичні ідеали. Адже, проймаючись патріотичним і волелюбним пафосом творів, що описують події з історії різних народів, ми тим самим розвиваємо не лише свою загальнолюдську сутність, а й національну ідентичність, а відповідно підживлюємо і власне почуття любові до рідної землі. Отже, балада А. Міцкевича дає могутній поштовх для національно-патріотичного виховання сучасних українців. «Він стоїть перед нами – великий чарівник слова, творець безсмертних образів, людина величної трагічної долі і високого патріотичного подвигу»⁴ і немов віщує нам усім: «Борітеся – поборете!».

ЛІТЕРАТУРА

1. В е р в е с Г. Адам Міцкевич. Життя і творчість / Григорій Вервес. – К. : Дніпро, 1979. – 140 с.
2. Г д о в с ь к а Б. Засоби створення національного колориту та емоційної атмосфери в баладі А. Міцкевича «Світязь» / Барбара Гдовська // Всесвітня літ. та культура в навч. закл. України. – 2002. – № 2. – С. 45–47.
3. Міцкевич Адам (Зав'ялова А.) // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. Т. 2: Л-Я / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – С. 193–197.
4. Р и л ь с ь к и й М. Адам Міцкевич / Максим Рильський // Статті про літературу. – К. : Дніпро, 1980. – С. 426–441.
5. Свіцязь // Беларуская міфалогія: Энцыклапедыя. слоўн. / С. Санько [і інш.]; склад. І. Клімковіч. – 2-ое вид., дап. – Мн.: Беларусь, 2006. – С. 459.
6. С о л о д ь к о П. 1250-ті: польський мульт про війну Русі проти Литви // Українська правда, Історична правда. 18.02.2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2011/02/18/25632/> – назва з екрану. – Дата звернення: 2.07.15.